

ПЕТНАЙСЕТ

Пролетта започна да се чувства още през февруари.

Топлите ветрове, които духаха със седмици, без да спират, бяха пълни с приятни предвещания.

Зимните ни палта натежаха изведнъж, а колената ни започнаха да треперят. Някакъв сладък дявол се всели около масата ни в "Коларац".

Ще попитате сигурно за какво ли е било толкова важно за мене и приятелите ми едно кафене като "Коларац"? Може би днес това е без значение, но завладяването на едно кафене крие в себе си тактиката от великите битки на живот и смърт. Градските момчета се борят за мястото си в живота, първо заемайки стол край масата в кафенето! Извоюването на правото да се седи на масата с връстниците е първият сериозен сблъсък с възрастните, които вече държат своите маси, авторитет, мангизи.

Обичам и днес да реконструирам на своята някогашна маса решителния бой за "Коларац" (през часовете, когато около нея не седи на кока-кола тайфа двайсетгодишни младежи). Обичам да мисля за това как съм си извоювал мястото, как от него съм направил свой щаб и как накрая и кафенето, и аз забравихме отдавна тази война. Сега сме квит. Танто за танто! Повечето от онези келнери, с които се спречквах, не работят вече в "Коларац" - няколко от тях са пенсионирани, един се удави в Дунав, други работят в пореномирани заведения. Но по времето, когато завладявах

"Коларац", те обслужваха своите маси и всеки от тях определено не обичаше младите посетители, които до безсъзнание ближеха черно кафе, заемайки масите, където можеха да седнат онези, които поръчват и правят оборот. Затова келнерите от "Коларац" измисляха различни трикове, за да се отърват от мен. Понякога намирах табелка, на която пишеше "Reserve" или пък предната вечер излизаше заповед за "задължителна вечеря".

По времето, докато живеехме в Белград без адрес, без регистрация и без кутия за писма, "Коларац" беше единственото място, където можехме да предадем нещо или да уговаряме срещи. В него можеха да ни открият провинциалистите, на които им се беше усмихнало щастieto, когато им се приискаше да се покажат. Бездомниците всъщност са чудесна публика, пред която можеш да демонстрираш собственото си превъзходство. Естествено, и всеки бездомник сам най-добре знае какъв шанс предоставя на щастливо задомения еснаф, затова той дори и случайно не се съгласява безплатно да играе ролята на очарован слушател на глупости. Възнаграждението е мизерно: малък заем, който никога няма да бъде върнат, чаша пиене, понякога дори и без това - само изкопчена цигара или малко дребни за връщане с автобус в Студентския град.

Колко пъти е трябвало да слушам часове наред полупияни откровения, колко пъти без възражения съм позволявал някой да се вживява, анализирайки бедственото ми положение, което и в действителност не предлагаше много розови перспективи, само и само за да дочакам онзи решителен момент, когато събеседникът ми е готов да извади мангизите. Бивах най-внимателният и най-смирен слушател, онзи, който безкрайно се диви на мъдростта и сигурността на своя домакин от масата.

Моят чар - плод на усъвършенстваната авантаджийска техника, беше сърдечно открит за всички удари, насочени срещу некадърността, мързела, безотговорността, денгубата и витаенето ми из облаците... "Говорете, каквото си искате, мислех си аз, само ми платете гулаша и кутията "Зета"! Ако добавите още и за автобуса, ще ви бъда бъда благодарен до гроб!"

- Ама кой ще ти даде някога филм?! - говореха благодетелите ми. - С какво си показал, че изобщо заслужаваш? Слез малко на земята, бе, от тия твоите облаци, виж в какво си се превърнал! Не ме разбирай грешно, старче, аз наистина не обръщам внимание на мангизите, мисля че не това е главното ми занимание, но ти действително с години ни правиш на будали! Длъжник си на всички страни. Хората говорят... Ето, виж! Бих ти дал пръв пари само да знаех, че ще постигнеш нещо с тях...

Тук събеседникът ми задължително измъква своя портфейл и разлиства пачка банкноти, които пак изчезват в неговия джоб. Търпях всичко с надеждата, че някой ден ще им покажа кой съм и че те са се лъгали за мен.

И така, седейки години наред в "Коларац", имах възможност отблизо да се запозная с нещата, без които щях да съм беден. Ситостта на големите лапачи, цицийството, лудостта, страстта, хазартът, интригите, тъпотата на неделните семейни излизания на кебапчета с лук, тъгата, задушавана с ядене, алчността и борбата за власт... Келнери воюваха против деспотизма на управителя, освен това един срещу друг, а всички - против касиерката; виждах как се развалят бракове, запознах се със завистта, най-сетне: четях желанието в очите на онези, най-благородните, да се измъкнат от тази бърлога на застояли ястия и съмнителни подправки, да намерят някои други, по-светли места, бях свидетел на без-

бройните им опити да осъществят това, и техните поражения виждах; накрая, аз още чакам да видя завършека на филма за онези, които временно успяха да се измъкнат от "Коларац", от този град и от тази страна, да избягат от очите на свидетелите, които знаят всичко за тях - чакам като някаква злокобна птица, измервайки провала си с техния успех.

Но знам едно: времето на "Коларац" е по-силно от всички, които някога са се опитвали да му убегнат. То - онова време - ги дърпа с конците си през буницето на измамни очаквания и тези "златни момчета", които толкова обещаваха, тези момичета, от които толкова много се очакваше, не знаят вече какво да правят с успеха си, който има стойност само ако се покаже в "Коларац", пред нас, останалите клетници, които никога не го и напускали.

Понякога към моята маса в ъгъла до вратата се приближава някоя млада двойка:

- Свободни ли са тези места?

- Не са.

Събуждам се и обяснявам, че очаквам приятели. Но аз вече нямам приятели. Излъгал съм ги. Не очаквам никого: те двамата винаги са на моята маса - Мима Лашевска и Але. И когато и да седна на *нашата* маса, те вече са на нея. Чакат ме.

Зимата ни донесе много хубави филми в Кинотеката: изгледахме целия Грифит, клюмахме на немия Съострем и Драйер, възхищавахме се на Айзенщайн и Довженко, хилехме се на Бъстър Китън и Чаплиновия цикъл. В сутеренната зала на Кинотеката можеше всяка вечер да се видят приятелски лица, имаше майтапи и муфтене на банкноти от 500 динара. След прожекциите отивахме в "Коларац" на

свински крачка и боб със сушени ребра и се карахме за това какви филмъги трябва да се правят.

Предвождани от Мима Лашевска нахлувахме в съвсем непознати къщи на Бърдо по терените на златната белградска младеж, където никой никого не познаваше, пълнехме джобовете си с вносни цигари, крадахме пепелници и книги. Слушахме до безсъзнание студения джаз. Куул. Куул. Куул.

В Руския дом след филмираните опери поднасяха безплатно водка и раздаваха значки.

Ходехме на литературни вечери да видим познати "птици" отблизо. Това беше годината на злъчни свади между реалисти и модернисти. Първите кърваво бранеха кораба, който, съдейки по всичко, потъваше, а другите измъкваха цитати от френските сюрреалисти, бълвайки огън през начетените си диоптри. Аплодирахме и едните и другите, вярвайки, че истинският изход знаят някои трети.

Все пак надеждите ни се въртяха около киното.

Кинотеката на Косовска улица приличаше на катакомба на раннохристиянски фанатици. От позицията на нейния задимен сутерен онзи, официалният филм горе, който се въртеше по кината и обикаляше фестивалите, ни се струваше направо лайна. Всеки имаше свое място в този свещен сутерен. Але, Мима и аз седяхме обикновено на четвъртия ред по средата, места седем, осем, седем...

И днес обичам да седя близо до екрана. Струва ми се, че така напълно съм обгърнат от картината, макар че някои дами, които от време на време водят на кино, са склонни да тълкуват този мой навик като стиснатост, тъй като това са най-евтините места. Глупачки!

Ето ни тук, в полумрака на Кинотеката сме и чакаме да започне филмът. Около нас са късогледни любители, по-

бъркани аматьори, които вманиачено снимат неразбираеми истории на 8-мм-ова лента в Киноклуба; заблудени овчици и професионалисти, които са решили да се образават, след като са съсипали първите държавни филми. Седим рамо до рамо с млади интелектуалки, които от слабост към хората на изкуството се шибат с тях. Таланти и обожатели! Дишаме същия застоял въздух с момиченца, които се боят за еснафския си химен, очаквайки истинския шанс - всичко, всичко, но хименът - не, ако може *петинг*, готово! Те се подготвят за всички пробни снимки в киностудията "Авала"; никой не е и сънувал, че тези скромни гимназистки са занесли там голите си фотографии, съблазнителни пози, заснети от родния им брат-любител. Тук има и млади поети, освен тях бродяги и безделници, под чиято кожа се крият нежни сърца - плачат, когато на края на филма загива Пол Муни; бият се с противниковата мафия пред входа на Кино-теката. В този сутерен на Косовска улица узрява като плод в утроба онзи типично белградски филмов стил, жаден за знания, облечен с изтъркани джинси и черни пуловери "бие", с ръце, препълнени със закъснели чуждестранни списания. Тук са всички онези, които веднъж за винаги бяха заразени от киното.

И Мима Лашевска плува през всички тях "бътерфлай", чуруликайки, душейки, преценявайки, очаровайки. Взима назаем мангизи за нас, уговаря срещи, организира събирания - с една дума, живее изцяло с обществения живот, пленявайки сърцата по-бързо, отколкото по време на прожекция успява трепетната Полет Годар.

Накрая тя открива онова, което ѝ трябва: запознава ни със своя "много, мно-о-о-о-ого мил ста-а-а-а-ар приятел, Зденчица"!

Това е бившият артист и бивш корепетитор Зденко Павличек, който ни кани след филма на "по един дринк" в апартамента си.

В две малки помещения, задръстени от ориенталски табуретки и витрини, в които блещука стъклена менажерия, господин Павличек потрива подобните си на понички добре гледани ръце, черпейки ни с шоколадови бонбони.

- Ах, ах, драги младежо, та Вие сте така шармантен! - казва той на Але. - Не, действително, същински Джеймс Дийн, честна дума!

- Ела да видиш банята! - извиква ме шепнешком Але. Гмурнах се аромати, които дотогава никъде не бях срещал: индийска каменна сол за къпане, пудри и червила, лосион в шишенца с издължени шийки и перверзна мекота на хавлиите... Като влезете в тази баня, ви се струва, че сте се потопили в някаква голяма розова пудриера. От полицата се усмихва великанска бяла мечка с вратовръзка от сатен.

- Истинска педалска баня! - казах и за отмъщение откраднах кутийка с ножчета за бръснене.

Нашият домакин още отдавна се е прехвърлил от нископлатената професия корепетитор на работа по събиране на статистични данни. За това са му помогнали тайните педалски канали и изключителното владение на няколко западни езика.

- Неунищожими сме, малкият ми! - каза ми господин Павличек, докато му помагах да приготви сандвичи в кухнята. - Могат да ни отнемат всичко, освен градското възпитание, а след това си възвръщаме пак всичко, защото сме жилави... Жилави! Нашата градска класа още не е успяла да се провали. Попречиха ѝ да се развихри напълно! Знаете ли как спасяваше дюкяните си клетият ми пап€при банкрут? С две тепсии за бюрек! Другите изнасяха персийските си ки-

лими, смъкваша кристалните си полилеи, а той грабваше само тези две тепсии. Защо ли? Защото с тяхна помощ отново се изправяше на крака. Намираше някой малък двор и пак започваше да пече бюрек. Шест пъти банкрутираше и шест пъти отново се издигаше... Нашата фамилия иначе е Сотир, само че аз я промених като човек на изкуството в Павличек! В памет на покойния ми преподавател по пиано, чеха Густав Павличек...

Подвижен и учтив, Зденко Павличек за кратко време станал незаменим водач през балканската филмова джунгла на онези, които точно през тези години откриваха красотите на нашите простори и колониално ниските цени на статистите, на конницата и на филмовите услуги.

Пред Мима той нямаше тайни.

Предпазлив като бездомно градско куче, пред нашата приятелка той се отваряше като тапициран будоар, пълен с екзотични аромати, без да крие своя - е, добре! - малко странен вкус и наклонностите си не толкова към същия пол, колкото към всички същества "по-чувствителни от агресивните пейзази, драга моя"!

Мима, естествено, не намираше в това нищо чудновато! Напротив, спомена сякаш небрежно Марсел Пруст, като каза: "A la recherche du temps perdu" и това беше всичко, което знаеше за творбата на този французин, когото по-често цитират, отколкото четат. Ще ви излъжа, Мима е чела задължителния откъс за сладката "малка Мадлен", която върнала стария Марсел към детството; а след това тя рече: "Ето и Оскар Уайлд, нали? Вие, разбира се, сте чели "Принцът и розата"? Най-чист английски език..."

Павличек, естествено, е чел тези нещица. Още повече, през 1941 г. бил играл главната роля в пиесата "Портретът на Дориан Грей" и именно някъде седмица след преми-

ерата го арестували немците, та лежал в една килия с бай Никачевич.

- Вие, разбира се, сте чували за бай Никачевич: прочут предвоенен бас! Е, та бай Никачевич плачеше като двегодишно дете, с порой сълзи, а през цялото време се чуваше как на двора разстрелват. А аз - нищо. Мисля си, ако е съдено - съдено! Само му казах: "Как не ви е срам, бай Никачевич, да циврите! *Бас, а плаче!* Та това е резервирано за тенори, не е ли така?" И, моля ви се, след освобождението същият този бай Никачевич ме среща в коридора на театъра и почва да ми вика: "Още ли си жив, дърта педеруго!" Междувпрочем, бях по-млад от него. Бог да го прости, наистина беше голям мръсник, този бай Никачевич! "Вън! - извика. - Да не съм те видял повече тук!" И така, останах без работа, на божията милост. Заплю ме още в лицето, ето тук...

Господин Павличек лежеше в краката ни, подпрял отстрани стария си кръст с купчина възглавници.

- Нашият Джеймз Дийн! - каза той, милвайки крака на Але.

Галеше се като проскубан котарак о нашите обувки.

Мима тази нощ се нафирка. Заплашваше, че щяла да ни остави сами при Зденчица. Умряхме от страх.

Мога ли да се изкъпя? - запита глезено тя и без да чака позволение, изчезна в банята.

Чухме шуртене на вода, която пълнеше ваната и трополенето по чугуна от тялото ѝ, а след това пляскащия звук от нейната задница във водата. Малко по-късно в видяхме в пяна. Извика ни през отворената врата:

- Има ли някой една цигара?

Мима се съблича като развратно момиче, когато ѝ се отдаде случай за това. Дрехите ѝ пречат, тя обича да изпълне дългите си крака, да бъде гола и свободна. Вторачили сме се

в малките ѝ гърди (самата тя казва, че си купува сутиен "нула номер"), две едри тъмни зърна, постоянно вирнати, когато се разтвори жълтият пенъор на г-н Павличек. Мима се кикоти. Кожата ѝ е розова като на кукла от предвоенен каучук.

Г-н Павличек ревниво лови нашите погледи и се налива със зеленикав "шартръоз".

- Защо не се съблечем всички? - предлага той. - Ето, той ще започне пръв.

Откачва и вади изкуствените си челюсти. В утрото, което се промъкваше през тюлените завеси, пред нас се обляща пиян старец с хлътнали гърди. Хлипа:

- Завиждам на вашите зъби, на косата ви, на всичко! Вижте какво е останало от мен... И питам ви сега: какво е човекът? Вода! Човекът е вода! Гледах веднъж как изгарят мъртъвците в крематориума. Знаете ли какво прави мъртвецът, когато го хвърлят върху жарта? Повдигне се и ви погледне втрещено! Скача! Ето така, скача! Видях това със собствените си очи... А защо скача? Защото е от вода!

Мима го отвежда до кревата с балдахин. Г-н Павличек ѝ обяснява, че един ден всички ще скачаме като онзи мъртвец. Исква тържествено да му обещаем, че няма да го оставим сам, когато заспи. Кълне се, че няма нищо да се опитва, че няма да ни докосне дори с пръст, само да останем през нощта, защото се бои от тъмнината и да бъде сам. Всички се били наговорили против неговите нещастни братя и всяка седмица по някой самотен човек, роден за любов и доверие, осъмвал в уединената си стаичка мъртъв и ограбен до голо! Ние трябвало да бъдем приятели, без оглед на това кой какво обича и какви са му пороците. Не било ли така? Нима той, г-н Павличек, бил виновен, че израснал в къща с три сестри и луда майка, затова женският пол му бил

опротивял? Не, Мима била по-друга, тя не му била противна. Нека му дадяла ръчичката си, докато заспял...

Скоро хърка заспал.

Мима и Але лежат на килима и делят последната цигара, пускайки си дим един на друг в устата.

Главата ѝ лежи в скута на Але, а босите ѝ крака - в моя.

Целувам малкия ѝ пръст.